

UN IMPORTANT IZVOR ISTORIC : MEMORIILE PERSONALE

MARIA HUMINIC-TECLEAN

În ultimii ani, Muzeul de istorie al Moldovei din Iași a primit sub formă de donații, dar a depistat și în patrimoniul virtual, un important lot de materiale documentare, al căror conținut îl constituie amintirile unor persoane care au trăit și au participat direct la unele evenimente istorice ale țării din secolul nostru.

Din tematica social-politică, destul de largă, am desprins, pentru această comunicare, doar materialele documentare ce se referă la primul război mondial. Acestea tratează două subteme și anume :

- a) campania din 1916—1918 (fronturile din Dobrogea și Moldova) ;
- b) participarea voluntarilor transilvăneni la luptele de eliberare a țării, la acțiunile de unire a celorlalte teritorii locuite de români cu patria-mamă.

Unele materiale documentare sînt unicate, altele nu sînt ; cele din ultima categorie fie că sînt dactilografiate, fie că sînt transcrise de mînă, deci în mai multe exemplare și trimise mai multor muzee din țară sau filiale ale Arhivelor Statului. Explicația acestui fapt stă probabil în gîndul autorilor sau rudelor lor de a nu se pierde materialele, de a fi cunoscute pe o rețea vastă de instituții științifice, precum și pe o arie geografică mare a țării.

Referindu-ne la autorii materialelor respective, aceștia sînt de două categorii :

- a) înșiși combatanții — și în acest caz faptele relatate sînt mai autentice ;
- b) rude foarte apropiate ai unor participanți la evenimente, ca : fii sau frați, și în acest caz relatările, de cele mai multe ori, nu mai pot purta întru totul haina autenticului.

Este necesar să facem o precizare și în ceea ce privește denumirea materialelor documentare în discuție. Noi am optat pentru denumirea de „memorii personale“, adică acel gen de scrieri care cuprind însemnări despre evenimente la care a luat parte autorul respectiv sau care au avut loc, s-au petrecut în timpul vieții lui. Spunem că am optat pentru

denumirea sus citată, pentru că autorii materialelor aflate în posesia noastră le-au numit în felul următor :

— *Note și aprecieri critice din campania din 1916—1918* de Scarlat Constantinov, două caiete manuscris cu circa 300 file în total, 17 fotografii originale cu imagini de pe front și 12 fotocopii după desenele în creion sau peniță tot cu imagini de pe front, desene semnate de I. Bărbulescu ;
 — *Biografia aviatorului Istrate Dumitru* de Istrate Ion, un caiet manuscris cu 35 pagini 5 fotografii (fotocopii după originale) ;
 — *Amintiri* de Octavian Furlugeanu, caiet dactilografiat, 132 pagini, transmis Muzeului Unirii din Iași de Ovidiu Deleu, fiul lui Victor Deleu, unul din organizatorii primului batalion de voluntari transilvăneni sosit la Iași în primele zile ale lui iunie 1917 ;
 — *Însemnările unui voluntar român bănățean* de Mihai Petricoane Dru-gărin, caiet dactilografiat, 56 pagini, transmis Muzeului Unirii din Iași de același Ovidiu Deleu, documentul fiind doar un vast capitol dintr-o lucrare în manuscris a autorului intitulată „Însemnările unui director de liceu“.

Importanța acestor documente materiale este de ordin documentar — dat fiind faptul că prin intermediul amintirilor personale ale foștilor combatanți și prin intermediul unor fotografii originale și desene ce însoțesc materialele respective — ele oferă prețioase informații referitoare la cunoașterea și aprecierea unor situații, evenimente, persoane, atmosfera epocii din țară și din armată în perioada primul război mondial.

Aceste materiale își sporesc valoarea documentar-istorică și prin modalitatea de a fi scrise : o limbă românească clară, fără neologisme și sofisticări de exprimări (majoritatea autorilor aveau o înaltă pregătire intelectuală), în fraze construite cu multă fermitate, concizie, cu gravitate, uneori parcă și cu solemnitate.

O savoare aparte o are manuscrisul lui Istrate Ion care — avînd doar 7 clase elementare, de profesie mecanic auto, la origine țaran din Vaidacuța, jud. Mureș — povestește simplu, frumos și emoționant ca un om din popor, înflorindu-și povestirea cu o lungă poezie în stil popular.

Referitor la datarea materialelor citate, putem observa că unele sînt scrise aproximativ la 10 ani după primul război mondial, altele ceva mai tîrziu, iar altele sînt contemporane cu noi.

În continuare ne vom referi, succint, la conținutul materialelor documentare citate, reamintind cîteva aspecte ce ne-au atras atenția.

Cele două caiete manuscris ale lui Scarlat Constantinov — (născut la Iași în 1872, decedat la Iași în 1956), fost comandant de batalion în Reg. 53 Infanterie, apoi comandant al Reg. 41/71 Infanterie în anii 1916—1918, — au constituit deja obiectul cercetării elaborîndu-se o comunicare de către Rodica Radu și subsemnata și susținută la sesiunea științifică a muzeului din Piatra Neamț în decembrie 1978.

Prin descrierea amănunțită a acțiunilor militare din acei ani întreprinse de cele două regimente, autorul memoriilor citate aduce în planul cunoașterii noastre unele aspecte inedite din campania anilor 1916—

1917, constituind astfel pentru cei ce studiază evenimentele epocii respective un util instrument informațional.

Alte două memorii, *Amintiri* de Octavian Furlogeanu și *Însemnările unui voluntar român bănățean* de Mihai Petricoane Drugărin conțin pagini de înalt patriotism, referirile fiind făcute mai cu seamă asupra evenimentelor din anii 1917—1918. Sosirea voluntarilor români transilvăneni la Iași, organizarea lor în cadrul armatei române, gândurile lor fierbinți și voința lor nestrămutată de a elibera patria de dușmanii coto-pitori, de a se uni cu patria-mamă — toate acestea străbat paginile respective ca un leit-motiv de înaltă tensiune emoțională, de mare frumusețe sufletească, de dragoste pentru pământul românesc sau cum se spune într-o pagină de Octavian Furlugeanu „voluntarii au cultivat focul sacru al conștiinței naționale“.

Cîteva pagini de mare interes, inedite, sînt consacrate descrierii sosirii și primirii la Iași a primului mare grup de voluntari români transilvăneni (1250 soldați și subofițeri și 250 ofițeri) :

„Tot timpul călătoriei spre Iași, fereserele și ușile vagoanelor erau ocupate, voluntarii privind holdele înverzite și satele pe lingă care treceau. Trenul alerga spre orașul făgăduinței, capitala țării libere, Iașul, și cînd au apărut dealurile și, în zare, turlele bisericilor o nerăbdare a pus stăpînire pe toată lumea. În fine am ajuns : trenul intră încet în gară. Cei ce aveau norocul să ocupe un loc la fereastră sau la ușă, tîlmăceau celor dinăuntru tot ce vedeau. Se aude muzica militară. O melodie cunoscută. Da, sînt primiți cu „Deșteaptă-te române !“ cîntecul atît de scump acelor de peste munți. Unii, înnebuniți, sar din mersul trenului și toți strigă, zbiară : Trăiască, Uraaaa. Trenul oprește. Toată lumea coboară și se înșiruie disciplinat în linie, căutînd parcă să repare greșelile provocate de entuziasm, clăcînd regulile unei comportări ostășești, apoi comenzi scurte și voluntarii defilează pentru prima dată în fața drapelului țării și în fața companiei de onoare.

În Piața Gării, unitatea de voluntari ia formație de linie, avînd în fața lor Regimentul oltenesc 5 Vînători care dădea onorul fraților de peste munți. Goarneau sună onorul la general. Din mașină coboară un general care le impune prin ținuta lui ostășească. Este comandantul Corpului de Armată, generalul Nicolae Petala. Sosesc apoi generalii Prezan și alții din mărimile militare. Se dă ordin de ruperea rîndurilor pentru o înfrățire între ostașii de peste munți cu cei din regat și în această îmbrățișare s-a pecetluit legămîntul sub același steag, pentru același ideal.

Dîndu-se ordinul de încolonare, în frunte mărșăluiesc voluntarii, pe străzile pe unde treceau-aclamați fiind de o lume care îi sărbătorea aruncîndu-li-se flori, spărgînd cordoanele polițienesci și pornind alături de ei, femei, bărbați, copii, într-un entuziasm delirant. Era sufletul unei Români, bătută, suferindă, înfometată dar eroică, neînvinsă încă și plină de încredere în viitor.

Au venit frații, să murim sau să învingem împreună !“

Lacrimile vărsate la Iași în ziua aceea au fost fierbinți și au încălzit și inimile cele mai deznădăjduite, dînd speranțe și mîngiere că sacrificiile de pînă acum n-au fost zadarnice.

În Piața Unirii, la statuia lui Cuza Vodă i-a așteptat Guvernul în frunte cu Ionel I. C. Brătianu, generalul francez Berthelot, misiunile diplomatice și militare și tot ce avea România mai reprezentativ.

Au vorbit : Ionel I. C. Brătianu, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Iancu Nistor și le-a răspuns, în numele corpului voluntarilor, prin seniorul lor, vajnicul român Victor Deleu.

Terminîndu-se șirul discursurilor, muzicile militare au intonat hora. Era într-adevăr „Hora Unirii“, jucată cu foc de mîile de oameni. ...Voluntarii erau copiii alinați de toată lumea. Fiecare ținea ca din puținul lor să facă parte fraților de peste munți. Le umpleau buzunarele cu țigări așa de greu achiziționate pe atuncea și adresele lor ca să-i aibă ca musafiri, care erau așa de numeroase că, dacă voluntarii ar fi răspuns acestor invitații, în loc să plece pe front ar fi trebuit să facă serviciul în gar-nizoana Iași.

Dar la sunetul goarnelor pentru adunare, ostașii cu greu au putut să se rupă din jocul populației pentru a răspunde prompt semnalului dat. Coloana batalionului de voluntari a defilat prin fața palatului Cuza, din balconul căruia regele Ferdinand, le privea defilarea. Continuîndu-și mersul prin străzile Lăpușneanu, în poarta Liceului Militar, dintr-o mașină deschisă, regina cu principesele le aruncau flori.

Au fost găzduiți în cazarma Reg. 5 Vinători și încă în seara aceea li s-au distribuit armele și echipamentul în vederea depunerii jurămîntului.

A doua zi, 8 iunie 1917, dimineata, voluntarii s-au încolonat, de data aceasta în cap cu Reg. 5 Vinători, pornind spre platoul Sorogari unde urma să aibă loc legămîntul ce-l făceau regelui și patriei române.

În fața familiei regale și a mitropolitului țării, mitropolitul Pimen al Moldovei, voluntarii au depus jurămîntul de credință pe tricolorul românesc devenind astfel ostași ai neamului lor.

Terminîndu-se actul sărbătorec, asistența a plecat, rămînînd ei cu M. S. regele și mai marii oștirii și unitățile din vechiul regat pentru prăznuirea acestor mari zile.

Pe platoul Sorogarilor grupurile ostașilor se înveseleau întrecîndu-se în cîntece și jocuri, fiecare ținînd să arate „cum e la ei acasă“. Cînd însă corul voluntarilor, condus de maestrul Medrea, a intonat „Trăiască regele“, toată lumea a rămas nemișcată pentru ca, la terminarea imnului, uralele să fie nesfîrșite. Executînd corul voluntarilor, în continuare, cu atîta elan și perfecțiune cîntece patriotice, a impresionat și pe M. S. regele care, emoționat, s-a dus de-a dreptul la sublocotenentul Medrea, l-a îmbrățișat spunîndu-i :

— „Acest sărut depus pe obrajii dumneata, sublocotenente, este sărutul dat de regele României, Ardealului, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei!“.

Foștii supuși ai împăratului monarhiei dunărene neobișnuiți fiind cu un gest atît de cald din partea unui cap încoronat, au rămas pentru moment uluiți, ca apoi să izbucnească într-un entuziasm de nedescris. Abia acum au priceput că cel ce a dat sărutul e regele neamului, iar cel ce a domnit peste ei și pentru care secole de-a rîndul s-a scrificat bietul popor de peste munți era ceva străin de ei, era un împărat care le cerea totul, le porunea ca și robilor, în schimb nu le dădea nimica. Ca un fulger a trecut prin mintea fiecăruia tragediile lui Horia, Cloșca, Crișan, Avram Iancu și alții, mințiți, batjocoriți și uciși pentru că așa a vrut împăratul și politica lui „divide et impera“.

Toate prin care trecuseră voluntarii de cîteva zile îi exaltase. Era prea mult pentru sufletele lor sensibile... Reîntorși la cazarmă băieții comentau fiecare clipă a acestor zile înălțătoare...“ (p. 83-91).

„După ce au depus jurămîntul, voluntarii au mai petrecut cîteva zile în Iași și apoi au fost repartizați la diferite unități din țară, răspîndindu-se...“ (p. 93).

„Începîndu-se marea ofensivă a lui Mackensen pentru a da o ultimă lovitură armatei române și pentru ca să ocupe și restul țării, unitatea din care făcea parte (Octavian Furlugeanu, în original Zeno, pseudonimul autorului, n.ns.) a trebuit să intre din nou în luptă unde acum era nevoie de fiecare rezervă de om, cu atît mai mult că unități ale marelui aliat au părăsit frontul nemaivoid să lupte.

În această mare încleștare parcă au reinviat virtuțile neamului. Fiecare luptător conștient de a-și apăra glia, cu toate că frontul se baza acum numai pe bietul ostaș român, rău îmbrăcat, insuficient hrănit, înșelat și părăsit, ei au dat dovadă că atunci cînd li s-au pus la dispoziție „sculele“, au putut să-l facă pe inamic să înțeleagă că „pe aicea nu se trece!“ Diviziile atacatoare ale spărgătorului de fronturi Mackensen s-au sfărîmat, una după alta, de dirzenia ostașului român și frontul a rămas același. Doaga și Patrașcanii generalului Cristescu, Mărășeștii și Răzoarele generalului Eremia Grigorescu, rămîn locuri la care sufletul românesc trebuie să se închine cu evlavie“. (p. 94).

„...Au sosit știrile că Bucovina și provinciile de peste munți au proclamat unirea cu patria mamă...“ (p. 101).

„După Unirea provinciilor românești cu patria mamă se cerea, în afară de organizarea militară a acestor teritorii și sudura într-o aceeași mentalitate a acestei lumi cu sufletul românesc, dar cu obiceiuri influențate secole de-a rîndul de către foștii stăpînitori... În îndeplinirea aceasta, adevăratul merit îl are sufletul neamului care nealterat domina cele trei provincii“. (p. 128)

Același entuziasm îl găsim și în memoriile lui Mihai Petricoane Drugărin, sosit la Iași cu al doilea batalion de voluntari în 17 iunie 1917, bineînțeles descriind, pe larg, drumul sufletesc parcurs de voluntari, ridicarea lor la înțelegerea înaltă a existenței într-un tot unitar al pământului și poporului român.

În calitate de martor și ca participant activ la evenimentele care au condus la marele act al Unirii, Mihai Drugărin a exprimat în cuvinte simple, dar ferme, credința izbînzii idealurilor acestui popor: „Unirea pe care noi o vom înfăptui trebuie să fie atît de înălțătoare, atît de splendidă și atît de curată încît nimeni în lume să nu poată vedea în acțiunea noastră nimic altceva decît iubirea de neam, dragoste de părinți și respect pentru moși și strămoși !”

Un interes aparte îl are caietul manuscris a lui Istrate Ion, pensionar astăzi în satul Vaidacuța, lângă Tg. Mureș, care consemnează liniile biografice ale unchiului său Istrate Dumitru, aviator în primul război mondial, plutonier în armata austro-ungară, rănit mortal în 1915, înmormîntat la Viena. Nepotul acestui autentic constructor de avioane s-a străduit în manuscris să redea toate mărturiile orale strînse cu migală în ultimii 15 ani — dat fiind că mărturii scrise nu a găsit — referitoare la faptul că, prin mijloace materiale proprii, în satul părinților săi, într-un șopron, cu coraj, tenacitate și capacitate tehnică, Istrate Dumitru între anii 1903—1914 a construit un avion (poate două) cu care ar fi zburat pe o cîmpie lângă sat, avion confiscat împreună cu tot cu planuri, cu machete, de către autoritățile austro-ungare. Mărturia de bază constă în aceea că toți oamenii în vîrstă astăzi din Vaidacuța confirmă existența avionului, autorul remarcînd valoarea gîndirii confiscate.

„Cu toate că unchiul meu nu a fost inginer, ci numai un simplu meseriaș tîmplar, aceasta dovedește și mai mult marea lui capacitate de gîndire și inovație, fiind om sărac, atît el, cît și părinții lui care au plecat din Vaidacuța în București să-și cîștige o bucată de pîine ; dacă era inginer sigur gîndea și mai mult. Cu toate că era necăsătorit, rămas orfan de mamă, Istrate Dumitru a îngrijit pe tatăl și pe frații lui împreună cu întreaga gospodărie, el nu și-a neglijat nici meseria de a-și construi avionul în Vaidacuța... Practic unchiul Istrate Dumitru a fost printre primii aviatori de naționalitate română în Austro-Ungaria... (p. 27). A fost printre primii aviatori din lume cum au fost Vuia, Vlaicu, Coandă etc. (p. 28). Acești primi aviatori din lume au dat primele idei și planuri, după care s-au perfecționat mereu avioanele moderne din zilele noastre” (p. 29).

Manuscrisul este însoțit de câteva fotografii înfățișând pe aviatorul Istrate Dumitru în uniformă austro-ungară, monumentul cu placă comemorativă din Vaidacuța pe care sînt trecute numele a 18 români morți în primul război mondial (primul fiind Istrate Dumitru), curtea casei familiei Istrate unde a fost amplasat atelierul cu avionul, o vedere generală a satului cu indicarea cîmpiei de unde ar fi zburat eroul.

Manuscrisul este, de asemenea, însoțit și de o poezie în stil popular a autorului, închinată unchiului său, din care cităm câteva versuri :

Foaie verde lemn domnesc	Ți-ai făcut aeroplan
Unchiul meu eu te numesc	Din bardă și din ciocan
„Te-ai născut în București	L-ai făcut într-o pădure
Casa Țării Românești,	Cu daltă și cu secure,
Și-ai trăit în Vaidacuța	L-ai făcut cu aripioare
Că acolo ți-a fost ursita	Din curele și, piroane
De ți-ai făcut avion	Cu elicea din șindrila
Ca să fii un mare om,	Și macheta din argilă. (p. 30)
Să nu umbli pe picioare	
Și numai în zburătoare.	

Ca și cum ar trăi, nepotul i se adresează direct unchiului, relatîndu-i marele realizări din noua epocă istorică a țării noastre :

Precum și la noi domnesc
Muncitorii ce-nfăptuiesc
România 'nfloritoare
Încălzită de sfîntul soare,
Sori și soare ce-o conduce
În veci în glorie ea ajunge,
Glorie de mult visată
De-mpărați de altă dată,
Sus cu toții să muncim,
Idealul să-l înfăptuim
Români, maghiari, germani, să fim uniți
Și pe veci nedespărțiți.

Poezia se încheie cu asigurarea că el și realizarea sa, avionul, nu vor fi uitați, ci mereu vor fi cinstiți de urmași :

În veci să fii unchiule-n eternitate
Eu ți-am scris această carte,
Carte din biografie
Ți-am făcut și-o poezie,
În veci să fii pe veșnicie.

În același timp, este semnificativă și scrisoarea în versuri intitulată „Către direcțiune“ (muzeului), în care își exprimă dorința ca biografia lui Istrate Dumitru să fie cunoscută de toți oamenii muncii, bio-

grafie simplă scrisă de el Istrate Ion „om din neamul românesc... Țară dragă, te voi slăvi / Cît mai am viață“.

Cele cîteva documente prezentate — prin ineditul lor, prin informațiile minuțioase, prin autenticitatea și patriotismul ce se degajă — se constituie într-un important izvor istoric ce ajută pe orice cercetător în cunoașterea la amănunt a împrejurărilor în care s-au consumat fapte deja consemnate în lucrări de specialitate. Amănuntul vine să întregească, să consolideze, să fie util în concluzionarea unor aspecte.